

VÝKONNOST DRUŽSTEV V ČR V KONTEXTU EKONOMICKÉ KRIZE

Petr Suchánek

Klíčová slova

Družstva, výkonnost, finanční analýza, ekonomická krize

Key words

Cooperatives, efficiency, financial analysis, economic crisis

Abstrakt

Předmětem článku je výkonnost různých typů družstev v období ekonomické recese v ČR. Tato výkonnost je analyzována na základě finančních (kvantitativních) údajů získaných z účetních výkazů družstev. Cílem článku je analyzovat výkonnost různých typů družstev v ČR v letech 2006 - 2008. Dílčím cílem článku je porovnání zjištěné výkonnosti různých typů družstev s průmyslovými podniky, analýza zjištěných odchylek a posouzení dopadů začínající ekonomické krize na družstva.

Abstract

The topic of this paper is the efficiency of different types of cooperatives in the period of economic crisis in Czech Republic. This efficiency is analyzed on the principle of financial (quantitative) data, that was derived from financial statements of cooperatives. The aim of this paper is to analyze efficiency of different types of cooperatives in Czech Republic in years 2006 - 2008. Partial aim of this paper is a comparison of developed efficiency of different types of cooperatives with industrial enterprises, analyze of developed deviations and examination of beginning economic crisis impacts to cooperatives.

Úvod

Obchodní zákoník v § 221 odst. 1 vymezuje družstvo jako „společenství neuzavřeného počtu osob založené za účelem podnikání nebo zajišťování hospodářských, sociálních nebo jiných potřeb svých členův“. V § 221 odst. 2 vymezuje zvlášť bytové družstvo, které charakterizuje jako „družstvo, které zajišťuje bytové potřeby svých členů“. Obchodní zákoník je přitom obecnou právní normou, kterou se jakého-li družstvo provozující činnost v ČR řídí.

S ohledem na charakter družstva však existují ještě další, speciální právní normy, které upravují chod a činnost některých družstev (např. zákon 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech v platném znění, který upravuje činnost družstevních záložen) nebo družstevních svazů (např. zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, dle kterého se družstva mohou sdružovat).

Právní úprava a právní režim družstev vychází z principů, které jsou vlastní všem typům družstev a které družstva odlišují od ostatních právních forem. Mezi tyto principy patří¹:

- Princip kolektivismu (předpokládá společnou vůli určitého kolektivu lidí sdružit se ke společné činnosti),

¹ ŘÍMALOVÁ, O., HOLEJŠOVSKÝ, J. *Družstva*. 2004, strana 11

- Princip otevřenosti členství (počet členů družstva je v průběhu jeho existence proměnlivý),
- Princip družstevní demokracie (vyjadřuje složení a působnost orgánů družstva, způsob rozhodování apod.)
- Princip rovnosti členů (každý člen má stejná práva a povinnosti, pokud stanovy neurčí jinak).

Díky těmto principům tvoří družstvo neuzavřený počet osob, velikost základního kapitálu je proměnlivá (nesmí být nižší než 50 000 Kč), při hlasování mají členové družstva rovné postavení, neručí za závazky družstva a předmětem činnosti družstva nemusí být podnikání². Družstva lze přitom charakterizovat dle různých kritérií. Podle Němcové mezi ně patří např.³:

- obor činnosti (výrobní, družstva, družstva ve sféře služeb, družstva ve sféře oběhu peněz apod.),
- hledisko stavovské (družstva zemědělců, živnostníků, úředníků, studentů apod.)
- podle vztahu člena k družstvu (člen jako pracovník družstva, člen jako uživatel družstvem poskytovaných služeb)
- hledisko teritoriální (družstva místní, regionální, národní, mezinárodní)
- hledisko specializace (družstva specializovaná na určitý druh činnosti, družstva víceúčelová)
- tradice (družstva tradiční a netradiční)
- dodržování družstevních principů (družstva pravá a pseudodružstva)
- stupeň rozvoje ekonomiky (družstva zemí vyspělých, rozvojových, postkomunistických)
- velikost (podle počtu členů – družstva velká, střední a malá)
- velikost (podle kapitálu - družstva velká, střední a malá)
- hledisko marketingové strategie (ziskově orientovaná družstva, nezisková družstva, kombinovaná družstva).

Hlediskem, které se používá v ČR nejčastěji je činnost družstva, podle které se družstva člení na spotřební, výrobní a zemědělská⁴. Je možné použít ještě širší členění⁵:

- Spotřební (převážně podnikatelského charakteru, i když obvykle také s nepodnikatelskými prvky),
- Výrobní (výlučně nebo převážně podnikatelské povahy, řadí se sem i poněkud specifická podskupina výrobních družstev invalidů, která jsou vesměs nezisková a sociálně orientovaná),
- Bytová (zpravidla nepodnikatelská, zajišťující buď potřeby svých členů nebo spravující cizí bytový fond),
- Finanční (družstevní záložny – nejedná se o čistě podnikatelská družstva, díky provozování převážně finanční činnosti),
- Zemědělská (výlučně nebo převážně podnikatelská družstva zpravidla transformovaná z bývalých JZD).

Předmětem článku je přitom výkonnost různých typů družstev v období ekonomické recese v ČR. Tato výkonnost je analyzována na základě finančních (kvantitativních) údajů získaných z účetních výkazů družstev. Výzkum (sběr, kódování a sumarizace dat) byl přitom prováděn

² ŘÍMALOVÁ, O., HOLEJŠOVSKÝ, J. *Družstva*. 2004, strana 11-12

³ NĚMCOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*, 2001, strana 25

⁴ SARKISYAN, I. *Družstva*, 2008

⁵ DVOŘÁK, T. *Družstevní právo*, 2006, strana 11

v první polovině roku 2010. K dispozici tak nebyla účetní data z roku 2009, takže dopady ekonomické krize na družstva a jejich výkonnost bylo možné posoudit pouze částečně. Cílem článku je tedy analyzovat výkonnost různých typů družstev v ČR v letech 2006 - 2008. Dílčím cílem článku je porovnání zjištěné výkonnosti různých typů družstev s průmyslovými podniky, analýza zjištěných odchylek a posouzení dopadů začínající ekonomické krize na družstva.

1 Metodika

Výkonnost družstev je analyzována s využitím přílohy k dotazníku zjišťující vybrané charakteristiky družstev⁶, který obsahuje vybrané finanční ukazatele z rozvahy a výkazu zisků a ztrát v letech 2006 – 2008. Tyto údaje byly zpracovány s využitím finanční analýzy, přičemž byly konstruovány poměrové ukazatele schopné klasifikovat finanční výkonnost podniku.

Ukazatele finanční analýzy byly vybrány s ohledem na jednoduchost, ale zároveň komplexnost prováděné analýzy. Jako nástroj finanční analýzy proto byly použity poměrové ukazatele. Ukazatele však byly vybrány tak, aby bylo možno posoudit všechny důležité dílčí oblasti podniku, tzn. rentabilitu, aktivitu, zadluženost a likviditu.

Konstrukce vybraných ukazatelů vychází z průzkumu autora prováděného minulý rok⁷ a také z metodiky MPO⁸ (aby byla zajištěna srovnatelnost vypočtených hodnot):

1. ukazatel rentability aktiv (ROA) ze zisku před zdaněním a úroky (EBIT)

$$ROA = \frac{EBIT}{aktiva}$$

kde: EBIT = čistý zisk + nákladové úroky + splatná daň

2. ukazatel rentability vlastního kapitálu (ROE)

$$ROE = \frac{\text{čistý zisk}}{\text{vlastní kapitál}}$$

3. ukazatel obratu aktiv

$$\text{obrat aktiv} = \frac{\text{výnosy}}{\text{aktiva}}$$

4. ukazatel míry celkové zadluženosti

$$\text{kvóta vlastního kapitálu} = \frac{\text{vlastní kapitál}}{\text{aktiva}}$$

5. ukazatel likvidity třetího stupně (current ratio)

$$\text{dlouhodobá likvidita} = \frac{\text{oběžná aktiva}}{\text{krátkodobá pasiva}}$$

⁶ Blíže viz např. NOVOTÝ, J. Družstvo jako forma sdružování ekonomických subjektů. 2008

⁷ Blíže viz SUCHÁNEK, P. Ekonomická výkonnost družstev, 2009

⁸ Finanční analýzy podnikové sféry průmyslu a stavebnictví (v příslušných letech), dostupné na www.mpo.cz/cz/ministr-a-ministerstvo/analyticke-materialy/

2 Charakteristika zkoumaného vzorku

Analyzovaný vzorek nebyl sestavován nijak cíleně, v podstatě jediným kritériem byla ochota poskytnout požadované informace. Použitelné informace se nakonec podařilo získat ze 139 družstev. Strukturu zkoumaného vzorku družstev (dle činnosti) přibližuje tabulka č. 1. Z tabulky je patrné, že nejvíce (44% družstev) byla ve vzorku zastoupena družstva zemědělská, družstva výrobní (32% družstev), družstva spotřební (9% družstev) a ostatní (14% družstev). Z tabulky je dále patrné, že převážná většina družstev nemá činné členstvo, a to bez ohledu na jejich činnost (81,29% družstev). Také je zřejmé, že průměrný počet členů družstev (fyzických osob) poměrně značně kolísá (napříč družstva je 1195). Nejvyšší průměrný počet členů (fyzických osob) mají spotřební družstva (8310 členů), méně pak ostatní družstva (1536 členů), zemědělská družstva (419 členů) a nejméně družstva výrobní (41 členů).

Tabulka č. 1: Hlavní charakteristiky vzorku vzhledem k jejich činnosti v roce 2009

Činnost	Počet družstev		Činné členstvo		Průměrný počet členů (FO)	Členství PO	
	absolutně	v %	absolutně	v %		absolutně	v %
zemědělská	61	44	1	0,72	419	16	11,51
výrobní	45	32	20	14,39	41	7	5,04
spotřební	13	9	1	0,72	8310	3	2,16
ostatní	20	14	4	2,88	1536	7	5,04
celkem	139	100	26	18,71	1195	33	23,74

Zdroj: Autor

Pro družstva ve zkoumaném vzorku evidentně není příliš typické členství právnických osob, které se vyskytuje pouze u 23,74% družstev. Na druhou stranu je však členství alespoň jedné právnické osoby typické pro 35% ostatních družstev, což kontrastuje s 15,55% zastoupením právnických osob v družstvech výrobních.

Tabulka č. 2: Počty jednotek v registru ekonomických subjektů podle územního členění a vybraných právních forem (k 31.12. 2009)

Územní členění	Celkem		z toho vybrané právní formy					státní podniky
			soukromí podnikatelé		obchodní společnosti		družstva	
	abs.	%	celkem	z toho zapsaní v obchodním rejstříku	celkem	z toho akciové společnosti		
Hlavní město Praha	488 307	19,00	280 293	3 909	126 280	10 543	6 183	116
Středočeský kraj	298 099	11,60	224 817	2 212	27 488	1 418	1 042	39
Jihočeský kraj	151 993	5,91	113 915	670	13 645	793	706	14
Plzeňský kraj	140 383	5,46	98 984	834	12 986	687	504	13
Karlovarský kraj	80 979	3,15	57 412	610	8 226	294	154	18
Ústecký kraj	174 621	6,79	128 064	1 701	16 373	877	493	35
Liberecký kraj	114 990	4,47	88 759	866	10 099	494	423	19
Královéhradecký kraj	129 399	5,03	99 218	788	11 284	793	588	27
Pardubický kraj	109 449	4,26	83 010	751	9 189	587	460	18
Vysočina	100 954	3,93	76 640	451	7 378	442	554	7
Jihomoravský kraj	275 189	10,71	196 922	1 928	39 007	2 790	2 013	58
Olomoucký kraj	133 275	5,18	104 098	526	10 852	762	607	16
Zlínský kraj	131 870	5,13	102 437	674	13 105	803	303	14
Moravskoslezský kraj	241 103	9,38	184 664	1 158	23 188	2 029	1 606	26
Celkem	2 570 611	100,00	1 839 233	17 078	329 100	23 312	15 636	420

Zdroj: [http://www2.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/AC0046D0AD/\\$File/borgs2_1209.pdf](http://www2.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/AC0046D0AD/$File/borgs2_1209.pdf)

Tabulka č. 2 zobrazuje regionální členění družstev včetně jejich celkového počtu. Zkoumaný vzorek není z tohoto pohledu příliš reprezentativní, neboť ve vzorku jsou nejvíce zastoupena družstva z Jihomoravského (53 družstev) a Olomouckého kraje (13 družstev) a kraje Vysočina (11 družstev), ostatní kraje jsou zastoupeny spíše sporadicky. V případě statistického zjištění v roce 2009 však sídlilo nejvíce družstev v Praze, s odstupem následované Jihomoravským, Moravskoslezským a Středočeským krajem, přičemž v ostatních krajích bylo družstev výrazně méně. Jejich rozložení však bylo poměrně rovnoměrné.

Z tabulky č. 2 plyne, že celkový počet družstev činilo 15 636 subjektů, přičemž družstva byla vybírána náhodným výběrem a jediným omezujícím kritériem bylo, že se nesmí jednat o bytové družstvo. Vzhledem k tomu, že bytových družstev je 11 412⁹, došlo k významné redukci celkového počtu družstev na základní soubor o velikosti 4 224 subjektů, takže výzkumný vzorek tvořil 3,29% (absolutně 139) družstev tohoto souboru.

3 Analýza výkonnosti družstev

Výkonnost družstev byla zjišťována zvlášť dle jednotlivých typů družstev. Analýza výkonnosti přitom byla provedena dle základních poměrových ukazatelů, jejichž konstrukce je uvedena v metodické části. Výsledky jednotlivých typů družstev jsou srovnávány s průměrnými hodnotami ukazatelů podniků zpracovatelského průmyslu a obchodu dostupnými na serveru MPO¹⁰. Výsledné hodnoty jsou souhrnně uvedeny v tabulkách č. 3 a 4.

V tabulce č. 3 jsou uvedeny výsledky vybraných ukazatelů rentability a aktivity souhrnně za zkoumaná družstva i za jednotlivé typy. Pro dokreslení finanční výkonnosti družstev jsou k těmto ukazatelům ještě doplněny průměry za zpracovatelský průmysl, který je měřítkem výkonnosti především pro výrobní družstva, za obchod, který je měřítkem pro spotřební družstva, a za průmysl celkem.

Tabulka č. 3: Vybrané poměrové ukazatele rentability a aktivity (průměry)

	ROA (v %)			ROE (v %)			Obrat aktiv		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Zemědělská	3,73	4,74	5,80	14,77	-1,17	47,77	1,06	1,20	0,99
Výrobní	6,89	6,95	5,26	-16,67	-14,85	21,93	1,61	1,71	1,49
Zpracovatelský průmysl	9,5	11,52	7,75	12,91	14,71	8,69	1,57	1,52	1,56
Spotřební	3,29	3,80	2,41	8,03	13,28	9,52	2,29	2,34	2,36
Obchod	6,73	8,89	9,27	11,34	18,16	14,35	2,6	2,71	2,74
Ostatní	2,04	0,93	1,96	8,22	11,39	6,88	0,98	0,84	1,38
Družstva celkem	4,23	4,45	4,23	3,25	-2,63	30,80	1,34	1,42	1,33
Průmysl celkem	9,16	10,73	8,53	11,63	13,34	10,64	1,23	1,17	1,21

Zdroj: Autor

Vývoj ukazatele ROA je u různých typů družstev odlišný. V případě zemědělských družstev ROA meziročně kontinuálně rostlo, naopak u ostatních družstev pokleslo a opět mírně vzrostlo. V případě výrobních a spotřebních družstev se ROA vyvíjelo shodně, tzn. že rostlo

⁹ MIKUŠ, P. Tendence ve vývoji tvorby přidané hodnoty v družstvech, 2009

¹⁰ www.mpo.cz/cz/ministr-a-ministerstvo/analyticke-materialy/

v letech 2006 a 2007 a pokleslo v roce 2008. Zpracovatelský průmysl i průmysl celkem se přitom vyvíjely shodně jako výrobní a spotřební družstva, pouze hodnoty ukazatele ROA byly relativně o cca 20-30% vyšší. Zajímavější je však srovnání spotřebních družstev a sektoru obchodu (ke kterému mají spotřební družstva nejbližší), kde je patrný růst sektoru v roce 2008, ale pokles spotřebních družstev, nehledě na to, že hodnoty ukazatele ROA spotřebních družstev jsou relativně cca o 50-70% nižší než je průměr odvětví obchodu. V případě posuzování ROA u družstev celkem je patrný obdobný trend vývoje jako u výrobních a spotřebních družstev, což je alespoň do určité míry dáno strukturou zkoumaného vzorku. Při srovnání s průmyslovými podniky, kterých se ekonomická krize dotkla asi nejvíce, je zřejmé, že se tato krize projevila již v roce 2008, kdy ukazatel ROA za průmysl výrazně poklesl. S ohledem na obdobný vývoj u spotřebních a výrobních družstev lze vyvodit, že byla krizí zasažena stejně jako průmyslové podniky.

V případě ukazatele ROE jsou hodnoty jednotlivých typů družstev mnohem více rozkolísané. Ukazatel ROE zemědělských družstev po prudkém poklesu v roce 2007 (až do záporných čísel) prudce vzrostl v roce 2008. Naopak výrobní družstva se po mírném růstu (za oba roky 2006 a 2007 však stále v záporných číslech) se v roce 2008 dostala do vysokých kladných čísel (meziroční růst ukazatele byl o více než 35%!). Naopak ukazatel ROE spotřebních družstev v letech 2006 a 2007 prudce vzrostl a v roce 2008 poklesl. Vývoj u ostatních družstev byl obdobný jako u spotřebních družstev s tím, že pokles ukazatele v roce 2008 byl výraznější. Při srovnání zpracovatelského průmyslu a výrobních družstev je zřejmé, že se hodnota ROE vyvíjela zcela odlišně, nicméně je poněkud překvapující výrazně vyšší hodnota ukazatele výrobních družstev v roce 2008. Vývoj spotřebních družstev je naopak v souladu s odvětvím obchodu, pouze hodnoty ROE jsou v případě družstev relativně o cca 30% nižší. Při srovnání všech družstev a průmyslu celkem je patrný podobný vývoj jako v případě srovnání výrobních družstev a spotřebitelského průmyslu jen s tím rozdílem, že družstva celkem se propadla do záporných hodnot pouze v roce 2007.

V případě obrátu aktiv hodnota ukazatele ve sledovaných letech u zemědělských a výrobních družstev nejprve mírně rostla a v roce 2008 poklesla pod hodnotu roku 2006. U spotřebních družstev hodnota ukazatele meziročně kontinuálně mírně rostla a u spotřebních družstev po poklesu v roce 2007 došlo k opětovnému růstu (nad úroveň roku 2006). Vývoj zpracovatelského průmyslu byl poněkud odlišný (po poklesu v roce 2007 následoval růst v roce 2008 těsně pod úroveň roku 2006), přičemž průměrná hodnota ukazatele zpracovatelského průmyslu byla vyšší než u výrobních družstev pouze v roce 2008. Naopak spotřební družstva zaznamenala stejný trend vývoje jako sektor obchodu, přičemž průměrné hodnoty spotřebních družstev byly opět nižší (relativně o cca 12-14%). Družstva celkem mají obdobný vývoj ukazatele jako v případě průmyslu, nicméně průměrné hodnoty družstev jsou vyšší, což je zřejmě způsobeno výrazně vyššími hodnotami spotřebních družstev.

V tabulce č. 4 jsou uvedeny výsledky vybraných ukazatelů zadluženosti a likvidity souhrnně za zkoumaná družstva i za jejich jednotlivé typy. Pro dokreslení finanční výkonnosti družstev jsou k těmto ukazatelům opět doplněny průměry za zpracovatelský průmysl, který je srovnatelný především s výrobními družstvy, za obchod, který je srovnatelný se spotřebními družstvy, a za průmysl celkem.

Z tabulky je zřejmé, kvóta vlastního kapitálu jednotlivých typů družstev se v průběhu let vyvíjela poměrně rozdílně. V případě zemědělských a výrobních družstev došlo k mírnému nárůstu v roce 2007 a mírnému poklesu v roce 2008. V případě spotřebních družstev následoval po mírném poklesu výrazný růst vlastního kapitálu. V případě ostatních družstev

kvóta vlastního kapitálu po mírném růstu rapidně klesla. Vývoj průměrné kvóty vlastního kapitálu u zpracovatelského průmyslu byl obdobný jako u výrobních družstev (pouze růst ukazatele v roce 2007 byl výrazně vyšší), nicméně hodnoty zadluženosti podniků zpracovatelského průmyslu byly relativně o cca 17-22% vyšší. Průměrná hodnota ukazatele spotřebního průmyslu se opět vyvíjela v souladu s průměrem odvětví obchodu, přičemž je zřejmé, že zadluženost spotřebních družstev byla relativně o cca 40% nižší. Také zadluženost družstev celkem je nižší než v případě průmyslových podniků, nicméně rozdíly nejsou tak výrazné, což je způsobeno nižšími hodnotami ostatních a zemědělských družstev.

Tabulka č. 4 Vybrané poměrové ukazatele zadluženosti a likvidity (průměry)

	Kvóta vlastního kapitálu (v %)			Běžná likvidita		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Zemědělská	52,53	53,16	52,89	10,60	5,10	3,65
Výrobní	61,63	61,94	61,43	5,81	6,75	2,09
<i>Zpracovatelský průmysl</i>	<i>48,77</i>	<i>51,78</i>	<i>51,61</i>	<i>1,56</i>	<i>1,45</i>	<i>1,37</i>
Spotřební	55,04	54,03	64,61	2,91	3,45	1,53
<i>Obchod</i>	<i>35,49</i>	<i>32,87</i>	<i>40,72</i>	<i>1,18</i>	<i>1,23</i>	<i>1,19</i>
Ostatní	42,17	44,67	39,77	1,80	2,60	3,59
Družstva celkem	54,38	54,99	55,08	7,25	5,16	2,95
<i>Průmysl celkem</i>	<i>53,89</i>	<i>54,98</i>	<i>52,64</i>	<i>1,55</i>	<i>1,35</i>	<i>1,32</i>

Zdroj: Autor

Běžná likvidita družstev (s výjimkou spotřebních v roce 2008 a ostatních v roce 2006) byla ve sledovaných letech velmi vysoká (doporučená hodnota této likvidity je 2-2,5), na druhou stranu vývoj hodnot ukazatele byl rozdílný. Průměrná hodnota ukazatele zemědělských družstev průběžně poměrně prudce klesal, nicméně i tak nabýval v roce 2008 výrazně nadprůměrných hodnot. Likvidita výrobních a spotřebních družstev nejprve meziročně vzrostla a potom prudce klesla na spodní hranici doporučené hodnoty ukazatele, resp. klesla pod tuto hranici. Průměrná likvidita ostatních družstev naopak meziročně průběžně rostla výrazně nad doporučenou hodnotu (zejména v roce 2008).

Při srovnání průměrné hodnoty likvidity zpracovatelského průmyslu a výrobních družstev, je zřejmé, že se vyvíjely odlišně, neboť tato hodnota v rámci zpracovatelského průmyslu kontinuálně klesala a zůstala výrazně pod spodní hranicí doporučené hodnoty. Průměrná hodnota ukazatele výrobních družstev byla přitom výrazně vyšší než průměrná hodnota ukazatele zpracovatelského průmyslu přesto, že se v roce 2008 velmi přiblížili. Naopak vývoj ukazatele spotřebních družstev a odvětví obchodu byl velice podobný (s výjimkou roku 2008 kdy hodnota ukazatele spotřebních družstev poklesla výrazněji). I zde však průměrná hodnota ukazatele spotřebních družstev výrazně převyšovala průměrný ukazatel odvětví obchodu. Průměrná hodnota ukazatele družstev celkem pak opět výrazně převyšovala průměrnou hodnotu odvětví průmyslu, což bylo zřejmě způsobeno vysokými hodnotami (a celkovým počtem) zemědělských družstev ve vzorku.

Závěr

V případě ukazatele ROA se ukazuje podobnost vývoje spotřebních a výrobních družstev se zpracovatelským průmyslem, resp. s průmyslem jako celkem. V případě výrobních družstev tato situace není nijak překvapivá, neboť výrobní družstva patří do odvětví průmyslu, nicméně u družstev spotřebních tato situace na první pohled překvapivá je. Je přitom otázka, zda pokles ukazatele ROA u spotřebních družstev byl způsoben počátkem ekonomické krize

(přičemž vývoj sektoru obchodu tomu nenapovídá) nebo spíše vnitřními problémy družstev (z dotazníku však nic takového nevyplyvá) nebo tlakem konkurence (to se zdá nejpravděpodobnější vzhledem k charakteru spotřebních družstev, což jsou vesměs řetězce menších prodejen typu např. COOP na malých městech a vesnicích, které jsou v tvrdém konkurenčním tlaku retailingových řetězců).

V případě ukazatele ROE podobnost vývoje jednotlivých typů družstev a vybraných odvětví mizí s výjimkou spotřebních družstev. Ta se vyvíjela v souladu s průměrem odvětví obchodu, i když dosahovala výrazně nižších hodnot ukazatele ROE. Na jednu stranu to může být způsobeno výše uvedeným konkurenčním tlakem, nicméně důvodem může být i výrazně nižší zadluženost a naopak vyšší likvidita (viz níže), která může způsobovat nižší hodnotu ukazatele ROE. Hodnoty zemědělských a výrobních družstev naopak vůbec nesvědčí o jakémkoli náznaku krize, neboť oba typy družstev zaznamenaly prudký růst ukazatele ROE v roce 2008.

Spotřební družstva vykazují v případě ukazatele obrátu aktiv stejný trend jako v případě ukazatele ROE. Zdá se tedy, že nižší hodnoty ukazatele ROE mohou být způsobeny právě nižším obrátem aktiv a tedy nižší efektivností družstevního majetku, přičemž není patrné, že by tato efektivnost byla způsobena ekonomickou krizí. Spíše se lze domnívat, že se jedná o vnitřní příčiny jednotlivých družstev vyplývající např. ze specifík družstevnictví. Naopak u výrobních družstev je patrný poněkud odlišný vývoj, jak od spotřebních družstev, tak od zpracovatelského průmyslu, s kterým má společný pouze pokles ukazatele v roce 2008. Díky značnému poklesu v tomto roce (kdy se průměrná hodnota tohoto ukazatele u výrobních družstev dostala pod úroveň zpracovatelského průmyslu), lze předpokládat, že na tomto poklesu mohla mít svůj podíl začínající ekonomická krize (zároveň totiž výrazně poklesla produkční síla družstev – ukazatel ROA).

Z pohledu na ukazatel obrátu aktiv je zřejmé, že zadluženost družstev (s výjimkou družstev ostatních) je poměrně nízká, resp. výrazně nižší než je obvyklé pro podniky z odvětví průmyslu (včetně zpracovatelského) a obchodu. Na druhou stranu tak lze vysvětlit nižší ukazatel ROE spotřebních družstev, neboť finanční páka nemá takovou hodnotu jako u jiných podniků obchodu, na druhou stranu je to však známka stability, která může být s ohledem na krizi začínající v roce 2008 důležitá pro další úspěšný rozvoj družstev (podniků). Bude proto velmi zajímavé sledovat hospodářské výsledky družstev i ostatních podniků v následujících letech. Zadluženost výrobních družstev je velice stabilní a také poměrně nízká (ves rovnání se zpracovatelským průmyslem). V tomto ohledu se tak zdá, že problémem těchto podniků nemusí být začínající krize (jak o tom svědčí ukazatel ROA), ale vnitřní situace (problémy) družstev (jak to svědčí z ukazatele ROE).

Likvidita všech typů družstev byla ve sledovaném období nad doporučenými hodnotami, tzn. poměrně vysoká a výrazně převyšovala průměrné hodnoty odvětví obchodu i průmyslu (včetně zpracovatelského průmyslu). Je tedy zřejmé, že všechny typy družstev zastávají poměrně konzervativní strategii financování, což může být jedním z důvodů nižší rentability družstev v porovnání s odvětvovými průměry.

Zdá se tedy, že kromě začínající krize (patrné nejspíše pouze u výrobních družstev) se na výkonnosti (rozuměj rentabilitě) družstev podepisuje konzervativní strategie financování (reprezentovaná nízkou zadlužeností a vysokou likviditou). Zřejmé to je zejména u spotřebních družstev, kde však zřejmě ještě spolupůsobí konkurenční tlak (viz výše). Zdá se přitom, že konzervativní strategie družstev je způsobena preferencí stability a jistoty dalšího

trvání družstva před rizikem a vyšší výkonností. To je zřejmě způsobeno tím, že vlastníci družstva se zároveň podílí na jeho řízení a zároveň také v družstvu pracují, takže dlouhodobé trvání družstva při nižší míře zisku je pro ně důležitější než krátkodobý vysoký hospodářský výsledek dosažený za cenu vyššího rizika. Na druhou stranu je otázka, jak se tato strategie osvědčila v ekonomické krizi. To však bude možné posoudit pouze dalším výzkumem, tzn. analýzou výkonnosti (zejména sekundárních dat) let 2009 a 2010.

Literatura:

- [1] DVOŘÁK, T. *Družstevní právo*. 3. vydání, Praha: C. H. Beck. 2006. 414 s. ISBN 80-7179-551-8
- [2] Finanční analýzy podnikové sféry průmyslu a stavebnictví (v letech 2007 a 2008). citováno [on-line] dne 10. 8. 2010, dostupné na www.mpo.cz/cz/ministr-a-ministerstvo/analyticke-materialy/
- [3] MIKUŠ, P. Tendence ve vývoji tvorby přidané hodnoty v družstvech. In *Vývojové tendence podniků V*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2009. od s. 365 - 391, 27 s. ISBN 978-80-210-5003-7
- [4] NĚMCOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. 1. vydání, Praha: Družstevní asociace ČR. 2001. 166 s. ISBN 80-238-7912-X
- [5] NOVOTNÝ, J. Družstvo jako forma sdružování ekonomických subjektů. In *Vývojové tendence podniků IV*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2008. od s. 411 - 443, 33 s. ISBN 978-80-210-4723-5
- [6] Počty jednotek v registru ekonomických subjektů podle územního členění a vybraných právních forem, citováno dne 2. 8. 2010, dostupné [on-line] na [http://www2.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/AC0046D0AD/\\$File/borgs2_1209.pdf](http://www2.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/AC0046D0AD/$File/borgs2_1209.pdf)
- [7] ŘÍMALOVÁ, O., HOLEJŠOVSKÝ, J. *Družstva*. 2. vydání, Praha: C. H. Beck. 2004. 516 s. ISBN 80-7179-812-6
- [8] SARKISYAN, I. Družstva, citováno dne 3. 8. 2010, dostupné [on-line] na <http://dumfinanci.cz/?text=249-druzstva>
- [9] SUCHÁNEK, P. Ekonomická výkonnost družstev. In *Vývojové tendence podniků V*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2009. od s. 393 - 410, 18 s. ISBN 978-80-210-5003-7

Klasifikace JEL: L25, G32

Doc. Ing. Petr Suchánek, Ph.D.

Docent Katedra podnikového hospodářství
Masarykova univerzita Ekonomicko-správní fakulta
Lipová 41a
602 00 Brno
e-mail: suchy@econ.muni.cz